

До Спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01

Інституту законодавства Верховної Ради України

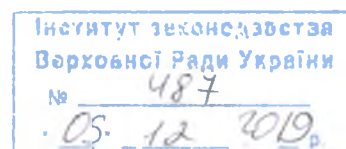
04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Деркача Андрія Леонідовича на тему: «Захист прав людини у конституційному процесі: питання теорії та практики», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.02 – конституційне право і муніципальне право; 12.00.11 - міжнародне право

Актуальність теми дослідження. Дослідження А.Л. Деркача здійснено на дуже актуальну тему. Механізми захисту прав людини в рамках діяльності органів конституційної юстиції залишаються для науки конституційного та міжнародного права безперечно актуальними. Водночас після запровадження в Україні інституту конституційної скарги та відповідної перебудови системи органів конституційної юстиції зросла кількість доктринально невирішених питань, пов'язаних як з новими умовами звернень фізичних та юридичних осіб до Конституційного Суду України, так й через відхилення цим органом абсолютної більшості поданих за останні три роки конституційних скарг.

Потребують на удосконалення, з урахуванням кращих зарубіжних практик та рекомендацій європейських та міжнародних інституцій, як відповідні норми вітчизняного законодавства так й аспекти застосування у конституційних провадженнях відповідних універсальних та регіональних стандартів прав людини. Робота стала першим комплексним дослідженням становлення, функціонування та розвитку механізмів захисту прав людини органами конституційної юстиції та відповідних міжнародних та

європейських стандартів. В рамках дослідження було встановлено та визначено нові наукові результати, що дозволило запропонувати авторські категорії, пропозиції та висновки.

Особливістю даної дисертації також стало дослідження конституційних механізмів захисту на основі глобальних та європейських міжнародних стандартів захисту прав людини, як одного із найважливіших засобів захисту порушуваних основоположних прав людини. Становлення філософської, юридичної та релігійної доктрини Античності урахувало феномен людини як соціальної цінності, гарантій її існування, взаємозв'язків інтересів суспільства, влади та індивіда. Водночас антична філософська думка носила прагматичний характер стосовно захисту інтересів людини та визнавала примат публічних інтересів над приватними.

Сумніви у ролі людини як суто соціальної істоти та неухильного слуги суспільного блага були підняті завдяки християнським вченням. Саме християнські філософи уперше визначили державу, як структуру, від якої людина може вимагати на захист, та визнали існування особистих благ людини, які доцільно та справедливо захищати. Християнська концепція ідеальної людини як носія певних прав поєдналася із визнанням різноманіття людських властивостей, права особи на розвиток, універсального характеру людської гідності та природної вразливості людини в суспільстві.

Все це зумовлює високу ступінь актуальності дисертаційного дослідження, яка є першим у вітчизняній науці міжнародного та конституційного права дослідженням цієї багатоаспектної проблеми. Вона належить до найважливіших проблем теорії сучасного міжнародного та конституційного права, і має велике прикладне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації сформульовані в дисертації А.Л. Деркача, є аргументованими та обґрунтованими, сформульовані чітко, логічно, послідовно, виважено. Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю відповідних положень дослідження; опрацюванням достатньої кількості джерел; застосуванням сучасних методів дослідження; апробацією результатів досліджень. Дисертація характеризується високим рівнем аналізу джерел універсального міжнародного права та права ЄС та національного законодавства зарубіжних країн. Сформульовані у дисертації висновки і пропозиції є результатом ґрунтовного наукового осмислення нормативних і доктринальних джерел.

Найбільш суттєвими результатами проведеного дослідження, які мають наукову новизну і виносяться на захист, на нашу думку, є положення щодо спільних та відмінних рис сучасних механізмів захисту прав людини у системі конституційного судочинства із доведенням зв'язку інституту конституційної скарги із правами особи на петиції, на звернення до органів влади та на захист власних прав усіма правомірними засобами. А також важливе значення має позиція автора щодо кола проблем, спільних для правозахисного виміру сучасних національних механізмів конституційної юстиції, включно із аспектами змісту попереднього вичерпання правового захисту, меж прав, що підлягають конституційному захисту, оскарження дій та рішень конституційного суду, конкуренції юрисдикцій загальної, конституційної та наднаціональної юстиції.

Попре поширення в правових системах низки європейських країн механізмів захисту прав особи конституційними судами через механізми конституційної скарги, багато держав із тривалою конституційною традицією або не застосовують таку модель, або передбачають лише опосередковані чи обмежені можливості звернення індивідів до органів конституційної юстиції.

У низці держав функції конституційної юстиції виконує Верховний суд або його окрема палата; а у соціалістичних правових системах механізмів конституційного правозахисту, так само як й окремих органів конституційної юстиції, не передбачено узагалі. Така позиція низки демократичних держав викликає питання співвіднесення заборони особі скаржитися до конституційної юстиції із її правами на петиції, на звернення до органів влади та на захист власних прав усіма правомірними засобами.

Важливим з точки зору наукової новизни є положення дисертації щодо взаємного зв'язку універсальних та національних конституційних механізмів захисту прав людини в умовах глобалізації конституціоналізму та діяльності конвенційних органів під егідою ООН, що розглядають звернення фізичних осіб та водночас встановлюють стандарти ефективності захисту прав людини для національних органів, включно із конституційними судами, доведено особливу роль у цих процесах Комітету з прав людини ООН.

Особливої уваги заслуговує також винесене положення щодо поступового розвитку нормативних засад конституціоналізму та відповідної захищеності індивіда правом у європейських державах як засобу вирішення принципової суперечності між інтересами державного управління та васалітету, в умовах поступового визнання обмеженості державної влади нормами права, права індивідуальних петицій вищим органам влади та судових гарантій забезпечення права особи на свободу.

Оцінка змісту та завершеності дисертаційного дослідження.
Структура дисертації зумовлена поставленими метою та завданнями дослідження. Загальний обсяг дисертації становить 390 сторінок. Науково обґрунтованою представляється структура дисертації, що зумовило послідовний та логічний виклад матеріалу дослідження та дозволило автору достатньо глибоко дослідити конституційні механізми захисту прав людини і

сформулювати відповідні висновки, що, безумовно, мають теоретичне і практичне значення.

В першому розділі автор дослідив етапи виникнення теорії захисту прав людини у науковій думці, окремі аспекти захисту прав людини у теорії конституціоналізму, роль держави у проведенні пропаганди та ретроспективний аналіз практики захисту прав людини в умовах тоталітарних режимів та питання публічного захисту прав людини в теоріях сучасних соціальних наук (стр. 25-93 дисертації).

У другому розділі охарактеризовано питання еволюції практичних правових стандартів у сфері захисту прав людини шляхом застосування спеціальних публічно-правових процедур та висвітлення нинішніх конституційно-правових моделей правозахисту, розкрито коло повноважень суб'єктів конституційної юстиції у країнах світу та особливості розвитку системи прав людини (стр. 93-143 дисертації).

Розділ третій присвячено забезпеченню взаємного впливу конституційних механізмів захисту прав людини на глобальному та регіональному міжнародних рівнях та механізми міжнародної координації національних конституційних систем захисту прав людини (стр. 143-203 дисертації).

Розділ четвертий розкриває етапи становлення конституційних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, проблемні аспекти практики їх застосування, зокрема в рамках євроінтеграційних процесів в Україні (стр. 203-278 дисертації).

У розділі п'ятому досліджено аспекти програмного забезпечення розвитку механізмів захисту прав людини у конституційній юстиції, зокрема шляхом запровадження інституту конституційної скарги, а також поточних проблем, пов'язаних із розглядом таких скарг Конституційним Судом України (стр. 278-314 дисертації).

Висновки, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими та достовірними, ґрунтуються на аналізі значного обсягу нормативних джерел, вітчизняної та зарубіжної наукової літератури. Зміст дисертаційного дослідження свідчить про те, що визначені в ньому завдання висвітлено в достатній мірі. Сформульовані в дисертації положення і висновки є цілком обґрунтованими та характеризуються науковою новизною.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Дане дослідження стосується важливої теоретичної проблеми міжнародного та конституційного права, яка розкрита дисертантом на досить високому науковому рівні, і може бути оцінене як її особистий внесок в розвиток вітчизняної науки міжнародного права, а також міжнародно-правової практики України.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено можливістю застосування та використання висновків та пропозицій дисертаційного дослідження, зокрема у: науково-дослідній сфері – задля наступного наукового пошуку у міжнародному та конституційному праві; правотворчій діяльності – під час розроблення проектів законів України, актів Уряду та центральних органів влади; у навчальному процесі – при викладенні та навчально-методичному забезпеченні навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Конституційне право», «Порівняльне конституційне право», тощо; правовиховній роботі – для підвищення рівня правосвідомості та правової культури посадових осіб, залучених до процесів створення та ефективної роботи конституційних механізмів захисту прав людини.

Повнота викладу основних наукових результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Ключові наукові результати та практичні висновки дисертаційної роботи були викладені в 23 індивідуальних публікаціях автора, зокрема: у 19 статтях у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, а також у 4 статтях в іноземних періодичних

правничих виданнях та наукових виданнях України, які індексовані в міжнародних наукометричних базах а також в 10 опублікованих тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах. Повнота викладу результатів дисертації відповідає встановленим вимогам. Кількість та обсяг публікацій, які розкривають основний зміст дисертації, свідчить про достатній та належний рівень апробації отриманих результатів.

Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень дисертації. Автореферат дисертації відповідає її змісту та відображає основні результати наукового дослідження. Зміст автореферату характеризується точністю і логічністю викладу матеріалу, зрозумілістю та цілісністю. Дисертація та автореферат Деркача А.Л. підготовлені на належному науковому рівні та відповідають вимогам, що ставляться до підготовки та оприлюднення таких робіт.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційного дослідження.

Відзначаючи вклад автора в розробку теми дисертаційного дослідження та наукову новизну одержаних результатів, вважаємо за необхідне вказати на дискусійні положення та деякі упущення в ній.

1. Не зважаючи на досить значний обсяг проаналізованих у дисертації міжнародних актів, вважаємо дослідження було б більш повним у разі висвітлення ролі Венеційської комісії, яка супроводжує процеси конституційних реформ у державах Європи та надає аналіз зміни повноважень органів конституційної юстиції (стр. 323 дисертації), у поширенні інституту конституційної скарги, із врахуванням того факту, що конституційні скарги є неефективними як засіб очікуваного «розвантаження» Європейського суду з прав людини.

2. У розділі 4 здобувачем охарактеризовано особливості поданих у 2016-2018 роках скарг до Конституційного Суду України та виявлено, що в умовах відхилення абсолютної більшості поданих скарг через їх невідповідність формальним вимогам законодавства або нібито через відсутність належного обґрунтування, та прийняттям до розгляду тих скарг, вимоги в яких дублювалися та скарг, поданих від імені потужних комерційних структур (стр. 356 дисертації). Виявлена особливість свідчить про недосконалість та неефективність окремих положень законодавства щодо порядку подання конституційної скарги. Вважаємо, було б доцільно сформулювати конкретні пропозиції внесення змін до чинного законодавства України щодо порядку подання конституційної скарги та прийняття конституційної скарги до розгляду і вичерпного переліку підстав відхилення скарги та викласти їх в окремому додатку до дисертації.

3. У роботі виявлено деякі юридично неточні вживання термінології і назв міжнародних актів та стилістичних вад, які загалом не вплинули на обґрунтоване наукове заповнення тексту дисертації.

4. Цікавим видається розділ третій дослідження, в якому розкрито забезпечення взаємного впливу конституційних механізмів захисту прав людини на глобальному та регіональному (європейському) рівнях та механізми координації національних конституційних систем захисту прав людини (стр. 100-124 дисертації). Проте дослідження було б більш обґрунтоване за умови аналізу особливостей врегулювання механізмів координації євразійських національних систем захисту прав людини.

5. На нашу думку, дослідження значно виграло б, якби автор більш ґрунтовно проаналізував сучасну практику поступового поширення у національних правових системах інститутів конституційної юстиції та становлення при цьому в їх рамках національних моделей правозахисту, із відзначенням проблемних аспектів моделей за якими право звернення до

конституційного суду надається судовому органу загальної юрисдикції. За таких світових тенденцій чи можливо що саме судовими органами загальної юрисдикції захист порушених прав людини є більш ефективним.

У цілому, висловлені зауваження запрошують автора, А.Л. Деркач, до наукової дискусії, не применшуючи наукового та практичного значення дослідження, проведеного ним, та не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. В цілому дисертація Деркача Андрія Леонідовича на тему «Захист прав людини у конституційному процесі: питання теорії та практики» є цілісним, завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р., № 567 від 27 липня 2016 року), а її автор, Деркач Андрій Леонідович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право і муніципальне право та 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри права

факультету фінансів, обліку,

лінгвістики та права

Луцького національного університету

 Леігер Я. І.

